

Ratko Vučetić

OD TRGOVIŠTA DO DORMITORIJA

ARHITEKTURA VELIKE GORICE, (autori): Petar Puhmajer, Kristina Vujica, Maja Valčić Lušić, Gordan Murat, Velika Gorica, Turistička zajednica grada Velike Gorice, 2005., 240 str., ISBN 953-99194-3-6

Knjiga *Arhitektura Velike Gorice* zamišljena je kao stručni rad kojim bi se prezentirala graditeljska baština Velike Gorice, te urbanistički razvoj od sela do modernog grada. Namjera autora bila je sintetski prikazati urbanističke projekte i arhitekturu koji imaju arhitektonsku, povijesnu, funkcionalnu ili ambijentalnu vrijednost, s ciljem usmjeravanja buduće izgradnje i valorizacije postojećega građevinskog fonda u svrhu njegove obnove i revitalizacije, bitne za stvaranje slike identiteta grada.

Knjiga je podijeljena na dva dijela: povijesni pregled izgradnje, prikazan kronološki, i katalog zgrada (90 kataloških jedinica), koje su okosnica prostorne strukture Velike Gorice. Prikazani prostor obuhvaća i okolna sela Malu Goricu, Kurilovec, Pleso i Rakarje, koja danas teritorijalno pripadaju Velikoj Gorici.

Velika Gorica tijekom povijesti bila je središte Turopolja, upravno organiziranog u Turopoljsku plemenitu općinu, zajednicu nižeg plemstva koja je uživala prava na svoj magistrat, pravo mača, sajmišno i tržno pravo. Neki oblici samouprave stečeni kraljevskim privilegijima u feudalnom sustavu uspjeli su se

sačuvati sve do 20. stoljeća i bitno su utjecali na formiranje naselja i njegovu izgradnju. Tijekom povijesti naselje je imalo status trgovišta, a 1995. godine Velika Gorica postaje grad.

Osnovne faze prostornog razvoja spomenute su već u uvodnom dijelu knjige, a uz određene arhitekture utvrđen je nedostatak "vrhunskih rješenja" koja bi mogla imati šire značenje za povijest i razvoj arhitekture i gradogradnje u Hrvatskoj. Velika Gorica danas se doima kao prostorno neodređena struktura disperzne izgradnje u blizini aerodroma, na cesti za Sisak. Osim današnjeg Muzeja Turopolja i župne crkve, odmaknutih od prometnih pravaca, teško se mogu prepoznati starije građevinske strukture. Bezlična arhitektura dormitorija bez prepoznatljive jezgre ostavlja dojam perifernog naselja raspršene strukture, funkcionalno vezanog uz Zagreb. Središte Gorice, smješteno između dviju cesta, fokusirano je u naselju Galženica, u pješačkoj zoni, oko trga, s kulturnim sadržajima koncentriranim u Domu kulture. Većina gradskih funkcija i osnovna infrastruktura grada smješteni su u Galženici, kao i dominantna naselja - stambeni vodotoranj.

Generalnim urbanističkim planom Zagreba iz 1985. godine, kojim se navodno želio naglasiti lokalni identitet, konstatirano je da je Velika Gorica “siromašna ambijentima, tradicijom, sadržajima i karakterističnim simbolima”. Upravo takav stav urbanista, bez provedenih istraživanja prostorne organizacije i njegove valorizacije, gotovo je konstanta u pristupu prostornom planiranju zasnovanom na idealnim situacijama u kojima nastaju idealne prostorne strukture koje funkcioniraju samo u kabinetskim uvjetima. Na primjeru Velike Gorice težnja za stvaranjem novog identiteta, “stvaranjem novog, a povijesnog prostora”, tj. kreiranjem povijesnog falsifikata pokazala se kao potpuni promašaj. Prostor povijesne jezgre (devastirane tijekom sedamdesetih godina 20. stoljeća) i povijesni identitet koji urbanisti nisu prepoznali i danas se može iščitati uz Zagrebačku ulicu i Trg kralja Tomislava, koje su građani Velike Gorice u anketi provedenoj 1988. godine prepoznali kao “pješački korzo s mnoštvom trgovina, ugostiteljskim i kulturnim sadržajima”.

Uzevši u obzir dosad rečeno knjiga *Arhitektura Velike Gorice* predstavlja osnovno polazište u prepoznavanju i daljnjem istraživanju prostornog razvoja i valorizacije graditeljskog nasljeđa prostora te prikaz povijesnih promjena koje su dovele do današnje situacije.

Prikaz urbanog razvoja Velike Gorice podijeljen je u tri dijela. Prvi dio obuhvaća razvoj i izgradnju do Drugoga svjetskog rata. Dok je za ranija razdoblja antike i srednjeg vijeka dosta neodređeno naznačen odnos prema komunikacijskom sustavu, preciznije je prikazan nastanak trga uz župnu crkvu i povijest izgradnje *Turopoljskog grada* (prve zidane zgrade izgrađene na mjestu ranije drvene kuće), žarišta okolnog prostora koji je obuhvaćao više sela i zaselaka. Do druge polovice 19. stoljeća gradi se pretežno drvom, a nastankom sekundarnog, uličnog trga na prometnici koja vodi prema Sisku, uz njezin sjeverni rub formira se ulični niz. Južna strana ulice nastaje u zadnjoj četvrtini 19. stoljeća i izgrađena je reprezentativnim jednokatnicama pretežno javne namjene. Od devedesetih godina 19. stoljeća većinu gradnji izvodi Nikola Hribar, građevni mjernik i graditelj u Velikoj Gorici, uz nadzor Koste Tomca (ujedno i projektanta pojedinih zgrada), civilnog inženjera iz građevnog ureda u Sisku, pod čijom je Gorica ovlasti. Regulatorna osnova iz 1906. godine nije pronađena, no osnovne naznake regulacije mogu se prepoznati iz reambulacije prve katastarske izmjere (unesene su promjene nastale nakon izrade katastra, no u tekstu se to ne spominje). Na prijelazu stoljeća uređen je trg pred crkvom i zasađen je drvored kestenova, a sajmište je premješteno na današnji Trg kralja Petra Krešimira IV. Razdoblje prijelaza stoljeća određeno je

kao začetak urbanosti i vrijeme historicizma. U prvom desetljeću 20. stoljeća riješeni su problemi komunalnog uređenja, a povijesna jezgra formirana je kao ulična struktura. Zanimljivo je spomenuti da Velika Gorica 1907. godine uvodi "konjski tramvaj", čija linija povezuje željezničku stanicu s V. Goricom i dalje s Novim Čičem. Razdoblje prosperiteta završava s Prvim svjetskim ratom, a tijekom četrdesetih godina, za Drugoga svjetskog rata (1943. godine) zamišljen je megalomanski plan izgradnje zračne luke, kojim je predviđeno i iseljavanje stanovništva. Današnja ulica A. Kačića Miošića ("Betonirka") nastala je kao aerodromska pista (projekt zračne luke nije priložen ni podrobnije obrazložen, a nije spomenuto ni je li sačuvan).

Poslijeratno razdoblje obilježava izgradnja Gorice kao rezidencijalnog centra za radnike zagrebačke industrije. Detaljnim urbanističkim planom iz 1964. godine predstavljena je ideja novog centra, koji nije vezan uz crkvu, a koji bi bio središte kulturnih funkcija. Ovakvo određenje novog centra bez odnosa prema povijesnoj jezgri i danas je najveći problem urbaniteta Gorice. Tijekom sedamdesetih godina Velika Gorica postaje jedan od četiri sekundarna centra zagrebačkog prstena, a 1974. i upravno postaje dio Zagreba. Razdoblje poslijeratne izgradnje do osamdesetih godina 20. stoljeća vrednovano je kroz dobru opremljenost komunalnim sadržajima, uz prosječno oblikovanu arhitekturu.

Treći dio knjige prikaz je pojedinih prostornih planova od osamdesetih godina do Generalnoga urbanističkog plana Velike Gorice iz 2002. godine. Tim planom predviđen je "prelazak iz urbanog koridora u urbano mjesto s

vlastitim urbanim razlikama i odrednicama, uz smanjenje prometa kroz samo središte", te kvalitativni umjesto kvantitativnog pristupa urbanoj cjelini, kao i zaštita povijesne jezgre.

Završni dio knjige, katalog, uz pojedine zgrade donosi i njihovu valorizaciju, utemeljenu na Konzervatorskoj studiji za Generalni urbanistički plan Velike Gorice (2000.) Problem valorizacije ujedno je i osnovni problem knjige. Većina zaštićenih objekata nalazi se u Maloj Gorici i uglavnom se radi o tradicionalnoj drvenoj arhitekturi. U ranijim dijelovima teksta konzervatorska studija nije citirana, zbog čega nije jasno koliko su se autori oslanjali na podatke iz studije. Iako su neke zgrade označene kao vrijedna arhitektonska ostvarenja, učestalo se spominje termin provincijalnog. Bez preciznijeg objašnjenja na što se ta provincijalnost odnosi u iznesenom kontekstu može se shvatiti kao negativno određenje, što vjerojatno nije bila namjera autora. Nedostatak konteksta - kako lokalnog, tako i širega nacionalnog prostora i njegove povezanosti sa srednjoeuropskim kulturnim krugom onemogućava pravilnu valorizaciju. Činjenica je da Velika Gorica nije europski značajan primjer razvoja gradskog naselja, pa prema tome nema ni izrazito kvalitetne arhitekture, ali prikazani prostorni razvoj i obilježja arhitekture u potpunosti se uklapaju u srednjoeuropske okvire u kojima nastaju trgovišta (termin u tekstu nije obrazložen). Upravo obilježja trgovišta osnova su povijesne jezgre i identiteta Velike Gorice.

U prikazu prostornog razvoja grada nakon Drugoga svjetskog rata učestalo se poziva na velike povijesne primjere arhitekture i urbanizma (od idealnog grada Leonarda da

Vincijska, preko Atenske povelje do vrtnog grada itd.) čije odraze autori knjige prepoznaju i u Velikoj Gorici. No, pozivanje arhitekata na idealne uzore i njihovo citiranje, bez odnosa prema stvarnom prostoru, lokalnim potrebama i mogućnostima rezultira u

konačnici lošim i bezličnim prostornim rješenjima. Uz propitkivanje uloge arhitekata u današnjoj situaciji, nad čijom sudbinom se žali, ipak nedostaje pitanje njihove odgovornosti za postojeće stanje.